

Té futur el model social europeu?

Jordi Sabater* | jsabater@peretarres.org

VISTA PRÈVIA

Que la integració econòmica no s'ha acompanyat d'un impuls de l'Europa social és una realitat incontestable. I de fet, des de sectors neoliberals s'han vingut plantejant les estructures de protecció social característiques dels estats del benestar com un llast pel desenvolupament econòmic d'Europa. Lluny d'aquest discurs, el professor Sabater exposa com la integració europea ha de servir per assegurar i enfortir el model social europeu, repensant-se i redefinint-se, per continuar construint una societat inclusiva i cohesionada.

La pregunta no hauria d'estranyar. Des de fa gairebé tres dècades els discursos neoliberals han insistit en què el model social europeu no només no té futur, sinó ni tan sols present. L'Europa dels estats socials de dret, han vingut argumentant, és una rêmora del passat que impedeix ser competitius i créixer econòmicament. En contraposició als vicis europeus, les virtuts del model nord-americà s'han presentat com a indiscutibles, quan les taxes de pobresa i delinqüència, els problemes de cohesió, les grans desigualtats pel que fa a la salut o l'educació, entre d'altres indicadors, mostren més aviat el contrari.

Però si no estem per deixar el nostre futur individual i col·lectiu en mans de les forces del mercat, si volem una societat inclusiva i cohesionada, amb voluntat d'apostar per la compatibilitat entre justícia social i competitivitat i entre benestar i sostenibilitat, necessitem no menys, sinó millors polítiques socials; necessitem consolidar l'anomenat model social europeu. Però, per fer-ho, cal renovar-lo

* Professor de Política Social de la URL

La qüestió no és continuar fent el que es feia, ni tan sols gestionar millor, sinó redissenyar unes institucions, unes polítiques i uns paradigmes que no es corresponen als nous riscos socials

profundament, adequar-lo a un món que no és el que va donar origen a l'Estat del Benestar clàssic. Aquesta és la qüestió fonamental, més enllà de les oscil·lacions econòmiques. L'actual crisi està tenint i tindrà greus efectes socials, però acabarà passant, encara que algunes de les conseqüències que ja s'intueixen poden tenir un efecte durador i marcar un cert canvi de tendència cap a un major intervencionisme de l'Estat en els mercats i cap a discursos i polítiques de contingut més social,¹ però també cap a conflictes distributius més durs.

Sigui com sigui, el problema és més de fons: per mantenir els objectius del model social de postguerra hem de revisar profundament els seus instruments, prioritats i lògiques. Si ho aconseguim, no només tindrà futur l'Europa social, sinó també, i sobretot, l'antiga lluita per alliberar a les persones de les necessitats i generar més igualtat.

Un article lògicament breu com aquest, obliga a una perspectiva panoràmica. Tanmateix, tot seguit intentarem plantejar els problemes i reptes claus i formular algunes línies d'actuació de futur prioritàries, si més no, per contribuir a un debat ideològic i polític, urgent i fonamental si volem que l'Estat del Benestar tingui continuïtat.

Un nou pacte social

Després de la Segona Guerra Mundial, els països democràtics de l'Europa Occidental construeixen el que habitualment denominem model social europeu, desenvolupant un conjunt de polítiques econòmiques i socials que pivoten a l'entorn de l'Estat del Benestar. Les arrels d'aquest són més antigues i cal buscar-les en la pressió del moviment obrer i en les necessitats del mateix creixement industrial que requeria una força de treball sana, formada, socialitzada en la disciplina laboral i amb una creixent capacitat de demanda.

Les primeres lleis d'assegurances socials obligatòries, el progressiu desenvolupament del dret laboral, les teories i polítiques econòmiques keynesianes, l'extensió de l'ensenyament i de la sanitat, marquen un camí, de cap manera irremeiable, que interrelacionat amb l'«Edat Daurada» del capitalisme industrial de les dècades de 1950 i 1960, porten a la definitiva configuració de l'Estat del Benestar i amb ell, d'un model social que intenta combinar desenvolupament econòmic, regulació del mercat, seguretat, cohesió i ciutadania.

Per tant, l'Estat del Benestar respon a les necessitats, problemes, conflictes i demandes d'una determinada fase del desenvolupament del capitalisme industrial. La seva és una època de plena ocupació; de relacions socials fordistes; de forts moviments obrers; d'una divisió sexual del treball que tendeix a reduir les dones a l'espai domèstic de

¹ Les polítiques i les expectatives generades per l'elecció de Barak Obama (1961) com a president dels Estats Units d'Amèrica (EUA) són un bon exemple d'aquest cert canvi de rumb, però també de les seves limitacions i contradiccions.

Una societat inclusiva i cohesionada, amb voluntat de comptabilitzar la justícia social i la competitivitat, el benestar i la sostenibilitat, necessita consolidar el model social europeu

reproducció social –amb major o menor grau, segons els països–; d'una piràmide d'edat relativament jove; de l'Estat nació com a model territorial hegemònic, i d'una cultura política que demanda un estat intervencionista, que considera que l'eficàcia econòmica i el progrés social no són incompatibles a curt termini i fa de valors com la igualtat i la solidaritat eixos vertebradors de la legitimitat democràtica.

Alhora, l'Estat del Benestar també és conseqüència d'un període anterior de gran conflictivitat social i d'un profund debat ideològic. És fruit d'un pacte social entre capital i treball i entre les tradicions liberal, demòcrata cristiana i socialdemòcrata, i la seva consolidació corre en paral·lel a un ampli consens polític, social i ciutadà.

En perspectiva, podem dir que l'Estat del Benestar ha estat especialment eficaç en canalitzar la conflictivitat social, desideologitzar el debat polític, dotar d'estabilitat les democràcies liberals i contribuir al desenvolupament econòmic. En canvi, no ha tingut tant d'èxit a l'hora de reduir les desigualtats i fer front a les necessitats. Tanmateix, en relació al passat i a altres models de capitalisme, ha significat un notable avenç per a la capacitat de les persones de construir els seus projectes de vida, per a fer-les sentir posseïdores de drets efectius i de tenir unes certes garanties davant les incerteses que els cicles vitals i econòmics produeixen, convertint-se, cal no oblidar-ho, en components estructurals de la democràcia als països del capitalisme avançat.

Des dels seus inicis, l'Estat del Benestar ha tingut problemes. Però aquests venien fonamentalment de dins, de

les seves pròpies febleses –burocratització, rigideses, dificultats fiscals... Però des de fa unes tres dècades, la situació ha canviat substancialment: ara l'amenaça ve de fora. El món que dona origen i desenvolupa els estats del benestar ja no existeix. Les bases materials de les nostres societats són capitalistes però no industrials; els mercats de treball s'han transformat enormement, com les famílies i els rols de gènere; la població s'envelleix; l'estat nació es veu erosionat per lògiques i pressions globals i locals; emergeixen demandes de reconeixement que no eren presents en l'agenda de les polítiques socials clàssiques; i es posa en qüestió la mateixa cultura política de l'Estat del Benestar.

Els antics riscos i necessitats prenen formes diferents i se n'hi afegeixen de nous; els eixos de desigualtat s'amplien i, en canvi, continuem operant amb eines del món anterior. Tenim una nova societat gestionada per velles institucions.

Un temps d'arquitectes i no de buròcrates²

La nostra és una època de canvis. En això no hi ha discussió. El debat se centra en si no només és una època de

2 La metàfora procedeix de Gøsta Esping-Andersen (1947), els arguments del qual segueixo en gran part. Vegis, per exemple **ESPING-ANDERSEN, G.**, «Welfare states in the 21st Century» a **PIERSON, C.** i **CASTLES, F.** (eds.): *The Welfare State Reader*. Polity Press. Cambridge, 2006. i **ESPING-ANDERSEN, G.**, «Rethinking the welfare state» a **PIERCE, N.** i **MARGO, J.** (eds.): *Politics for a New generation*. Palgrave – Macmillan. Hampshire, 2007.

Les polítiques socials no poden dependre d'un model territorial de poder pressionat pels fluxos globals i per les demandes locals. S'ha de globalitzar i ahora descentralitzar

fundes transformacions que s'estan donant, sense perdre els fonaments i els valors que el van constituir.

Però quines són aquestes dimensions de canvi? Quin és el seu abast i nivell d'impacte? En això tampoc hi ha consens ni una interpretació que hagi assolit l'estatus d'hegemonica. Evidentment aquest és un altre greu problema: sense un bon diagnòstic és impossible desenvolupar polítiques eficaces. Tanmateix, hi ha un conjunt de processos de transformació que cal considerar com a fonamentals:

a) *El pas a una societat postindustrial*

La revolució tecnològica que estem vivint en els darrers temps —l'origen de la qual hem de situar-lo en les estratègies del capital per fer front a la crisi de la dècada de 1970— ha proporcionat els fonaments per a una nova economia, que continua essent capitalista però no industrial. Aquesta profunda transformació de les bases materials de la nostra societat implica i requereix importants canvis socials i, fins i tot, culturals.

Un dels més importants té a veure amb els mercats de treball i amb la mateixa ocupació. L'enorme increment de la productivitat fruit de les noves tecnologies va portar a alguns a vaticinar un futur d'atur estructural i a assegurar que ens trobàvem davant la fi del treball, la qual cosa hagués significat la destrucció de la lògica sobre la qual es sostenen les polítiques socials clàssiques. Tanmateix, els estudis empírics han tendit a mostrar que no hi ha una relació sistemàtica entre la difusió de les noves tec-

nologies i l'evolució dels nivells d'ocupació en el conjunt de l'economia i que aquests depenen en canvi, cal des-tacar-ho, de decisions polítiques. Si estem assistint a un notable deteriorament de les condicions de vida i treball de les classes treballadores i a un increment de la polarització social i la pobresa, la resposta no està en la tecnologia sinó en la política, en l'enduriment de la lògica capitalista legitimada pel neoliberalisme.

Si hi ha arguments sòlids per qüestionar la tesi de la fi del treball, sobre allò que difícilment pot haver-hi dubte és que la manera com s'està gestionant el pas a una societat postindustrial, està transformant la qualitat i la mateixa naturalesa del treball, l'ocupació i l'organització de la producció, amb profunds efectes sobre la societat. Estem assistint a una nova divisió del treball que comporta noves formes i pautes d'inclusió i exclusió, a una creixent pressió flexibilitzadora que provoca l'individualització del treballador en el procés de treball, i a mercats laborals cada cop més precaritzats i segmentats.

En els darrers anys ha emergit un nou escenari dominat per la inestabilitat, en el qual els treballadors esdevenen més vulnerables, les relacions socials es polaritzen i creixen les desigualtats i la pobresa. No és la fi del treball, però sí la d'un model de treball lligat al capitalisme del benestar i al fordisme. El treball lucratiu perd la qualitat subjectiva de ser el centre organitzador de l'activitat vital, de la valoració social d'un mateix i dels altres i, àdhuc de les orientacions morals. O si es

Les noves estructures familiars tendeixen a estar més desprotegides i a perdre gran part de la seva capacitat assistencial. Cal impulsar polítiques familiars igualitàries i universals

vol, en uns altres termes, la societat salarial s'està desafiant: el món del treball deixa de ser l'espai de fixació i control social fonamental i la font essencial de cohesió i solidaritat social.

En definitiva, els mercats de treball no són el que eren i per tant, tampoc ho pot ser l'Estat del Benestar. S'imposa la necessitat de reformar les polítiques laborals i d'ocupació i els règims de protecció social i, alhora, de desenvolupar polítiques d'inclusió adequades als nous riscos i eixos de desigualtat.⁵

b) Globalització

La nova economia és postindustrial, però també global. En els darrers temps, la globalització ha esdevingut un dels temes de referència obligada i un dels motius de major debat acadèmic, polític i social. Malgrat això, continua essent un terme de límits imprecisos i definició confusa. Però de manera molt genèrica, i sense oblidar que continua essent font de discussió, podem partir d'una visió de la globalització com una transformació en l'escala de l'organització humana que enllaça comunitats distants i expandeix l'abast de les relacions de poder a través de regions i continents de tot

el món.⁶ En altres paraules, està desapareixent en tot un seguit d'àmbits –des de l'econòmic a l'informatiu, passant per l'ecològic o el cultural– l'estricta separació que es presumia entre afers interns i externs, entre les esferes domèstica i internacional, entre l'àmbit local i el global: estem començant a contemplar una realitat que supera la concepció existent de l'estat nació, erosiona la seva capacitat instrumental, obre el pas a iniciatives cosmopolites i canvia els paràmetres a partir dels quals es construeixen els processos identitaris.⁷ Però això no implica necessàriament que els estats no continuïn essent agents essencials de la vida econòmica i política i, paradoxalment, impulsors d'una globalització que els afebleix. El que ha canviat és que hi ha més actors, més diversitat i que les dimensions territorials, simbòliques i culturals prenen una renovada rellevància. Així, les polítiques socials no poden continuar lligades a un model territorial de poder que es veu pressionat per dalt pels fluxos globals i per baix per les demandes locals i de reconeixement de la diferència i la diversitat cultural. S'han de globalitzar i alhora descentralitzar; han de saber combinar igualtat amb diferència. Aquest és un dels grans reptes dels nostres temps.

5 Veure CASTELLS, M., *La Era de la Informació: Economía, sociedad y cultura*. Alianza. Madrid, 1998; CARNOY, M., *El trabajo flexible en la era de la información*. Alianza. Madrid, 2001; i PIERSON, P. (ed.), *The New Politics of the Welfare State*. Oxford University Press. Oxford, 2001.

6 HELD, D., MCGREW, A., GOLDBLATT, D. i PERRATON, J., *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Polity. Oxford, 2006; i HELD, D. i MCGREW, A. (eds.), *Globalization Theory: Approaches and Controversies*. Polity Press. Cambridge, 2007.

7 BECK, U., *¿Qué es la globalización?*. Paidós. Barcelona, 2007.

Les polítiques socials de l'Estat del Benestar han tendit a confondre igualtat amb uniformitat, quan els receptors d'aquestes polítiques cada vegada són més heterogenis

Però no perdem la perspectiva. Com hem vist amb la revolució tecnològica, la qüestió clau no és la globalització, sinó com s'està gestionant. De nou el problema és polític: l'hegemonia de les tesis neoliberals que han impulsat un mercat global sense pràcticament institucions reguladores; un domini aclaparador de l'economia especulativa amb els efectes desestabilitzadors que mostra de manera clara l'actual crisi financera; una creixent polarització en la distribució de la riquesa entre països i grups socials; i un augment substancial de la pobresa i la misèria.

Tot plegat genera importants efectes negatius en les bases econòmiques i socials i en els objectius de l'Estat del Benestar. Tanmateix, l'impacte de la globalització neoliberal en l'Estat del Benestar encara és un tema controvertit, i sovint manipulat. Per a alguns, el problema clau rau en constrènyer les polítiques públiques, erosionar els fonaments de les polítiques de benestar i limitar la seva eficàcia. En altres paraules, es posa en qüestió el pacte keynesià convertint el món en un mercat lliure per al capital, sense pràcticament controls institucionals. D'aquesta manera tres dels pilars de les democràcies del benestar es veuen seriosament compromesos: la regulació política del mercat, l'esforç comú en el finançament públic a través dels impostos i l'estabilitat i la integració socials.

D'altra banda però, també es pot sostenir que la incompatibilitat entre una economia globalitzada i el

manteniment dels nivells de protecció social dels estats socials europeus és un «mite» alimentat des dels centres de poder econòmic per justificar polítiques liberalitzadores i desreguladores. Malgrat l'impacte espectacular a nivell local de les estratègies deslocalitzadores de les empreses multinacionals, el cert és que les economies del primer món en el seu conjunt competeixen fonamentalment entre elles i no amb les de països menys desenvolupats i amb menys costos laborals i drets socials. Sense oblidar, per exemple, que els països escandinaus tenen unes de les economies més competitives i obertes al mercat mundial i això no els impedeix tenir l'Estat del Benestar més desenvolupat. Per tant, la competitivitat global no exigeix necessàriament polítiques d'austeritat, de desregulació dels mercats laborals i de reducció dels nivells de seguretat social dels treballadors europeus. I, en tot cas, l'alternativa no sembla, si més no èticament, que hagi de passar per l'afebliment de l'Estat del Benestar, sinó per la globalització dels drets socials.

En definitiva, la direcció neoliberal de la globalització és un problema important, que exigeix noves lògiques i noves estratègies. Cal desenvolupar polítiques multinivell, impulsar mecanismes institucionals per controlar els efectes de la globalització financera, cal prendre's seriosament la cooperació per al desenvolupament, cal avançar cap a formes de democràcia cosmopolita i sobiranes incloents i, sobretot, cal formular un Estat

L'Estat del Benestar també es veu qüestionat per les noves demandes i formes de participació, posant en entredit la mateixa cultura política del benestar

del Benestar que vagi més enllà dels marges i la lògica uniformadora dels estats nació. Però tot això no significa que la globalització sigui el problema; com hem vist i com veurem, n'hi ha d'altres.⁸

c) *Transformacions de les estructures familiars i noves relacions entre els rols d'homes i dones.*

Com ja hem comentat, el treball i les xarxes socials centrades en ell estan deixant de ser un dels factors claus d'integració social. El mateix està passant amb les famílies. Durant la revolució industrial, la família nuclear i la divisió sexual del treball van jugar un paper fonamental a l'hora de preservar la cohesió social. Però ara la situació està canviant substancialment. La incorporació massiva de les dones al mercat de treball remunerat —especialment intensa arran del desenvolupament de l'economia postindustrial— ha comportat una profunda transformació de les famílies i de les desigualtats de gènere. Alhora, estem assistint a l'aparició de múltiples i diverses formes de convivència i a la progressiva individualització de les relacions familiars i dels drets de ciutadania.

Aquestes noves estructures familiars tendeixen a estar més desprotegides i a perdre gran part de la seva capa-

citat assistencial, la qual cosa és especialment greu en països com el nostre, en el qual la família tradicional ha estat un dels eixos centrals del seu model de benestar. Per tant, una altra de les línies de futur que cal impulsar és el desenvolupament de polítiques familiars des d'una perspectiva igualitària i universalista i no per traslladar els costos de reproducció de l'Estat a la família.

D'altra banda, no només estem davant d'un canvi en els nuclis de convivència, sinó d'una profunda transformació de les relacions i posicions entre homes i dones. L'Estat del Benestar clàssic s'ha construït sense qüestionar les desigualtats per raons de gènere i les seves polítiques han tendit a reforçar el model patriarcal existent. La major consciència de les dimensions de gènere, un notable canvi de valors i el gran increment de la població femenina ocupada en el mercat de treball remunerat, també obliguen a reformular els paràmetres sobre els quals s'ha definit —encara que amb diferències importants segons els països— el model social europeu.⁹

d) *Envelliment de la població*

Els problemes derivats dels canvis familiars s'agregen amb l'envelliment de la població. La situació no és uniforme a Europa però, en general, la combinació de bai-

8 **BAUMAN, Z.**, *Globalització. Les conseqüències humanes*. Pòrtic – UOC. Barcelona, 2001; **SYKES, R.**, **PALIER, B.** i **PRIOR, P.M.** (eds), *Globalization and European Welfare States*. Palgrave. Londres, 2001; i **TAYLOR-GOOPY, P.** (ed.), *New Risks, New Welfare: The transformation of European Welfare State*. Oxford University Press. Oxford, 2004.

9 **ESPING-ANDERSEN, G.** (ed.), *Why we need a new Welfare State*. Oxford University Press. Oxford, 2002; i **ESPING-ANDERSEN, G.**, *Families and the Revolution in Women's Roles*. DCPIS – UPF. Barcelona, 2008.

Tots som ciutadans de la UE, però els nostres drets socials són molt desiguals. Aquesta feblesa condiona la renovació del model social alhora que ens allunya del projecte europeu

xes taxes de natalitat amb notables augments de l'esperança de vida plantegen importants problemes per al finançament de les polítiques sanitàries i de protecció social. I no hem d'oblidar que la part més important de la despesa social se'n va a pensions. Per això resulta imprescindible no només unes polítiques que fomentin l'ocupació, sinó un replantejament global de les polítiques de vellesa. La lògica dominant no pot ser passiva –amb garantir rendes no n'hi ha prou, encara que cal fer-ho–, sinó que es necessiten més recursos i serveis per donar suport a les famílies i els individus. Cal buscar noves fórmules per situar la jubilació en una perspectiva més àmplia, la del cicle vital. Actualment, no es pot entendre el curs de la vida laboral com un procés lineal i estandarditzat. També aquí la realitat s'ha tornat més complexa i els riscos socials més diversos –aturats de llarga durada, desigualtats de gènere, allargament del període de recepció de la pensió, pobresa... S'imposa la necessitat d'una política de jubilació que vagi més enllà d'assegurar el cobrament de les pensions –la qual cosa, no cal ni dir-ho, és imprescindible–, que permeti una major flexibilitat: en l'edat, en la compatibilitat amb altres activitats, en les condicions i en la mateixa llibertat de decisió de les persones.¹⁰

e) *Diversitat i noves migracions internacionals*

Encara que per a la majoria dels habitants del planeta les fronteres continuen essent murs de difícil franqueig i la seva és una globalització sense llibertat real de moviment, el nostre és un món cada cop més multicultural i divers –i no només per la immigració. En canvi, les polítiques socials de l'Estat del Benestar han tendit a confondre igualtat amb uniformitat, quan els receptors d'aquestes polítiques són cada vegada més heterogenis. D'aquesta manera, un altre dels grans reptes que tenim per endavant és fer compatibles redistribució i reconeixement, així com gestionar eficaç i justament l'acomodació de la diversitat i repensar els mateixos conceptes de comunitat nacional i pertinença, essent conscients de la importància de les dimensions cultural i identitària.¹¹

f) *Canvis polítics, ideològics i culturals*

La necessitat de redefinir l'Estat del Benestar també es deu a factors que tenen a veure amb l'emergència de noves demandes i formes de participació, així com amb un qüestionament de la mateixa cultura política del benestar. Els processos de legitimació política es deterioren, es configuren noves formes d'acció col·lectiva, els actors polítics i socials es diversifiquen, els valors post-

¹⁰ ESPING-ANDERSEN, G., «La política familiar y la nueva demografía» a *Información Comercial Española*. Número 815. Pàgines 45-60. Madrid, 2004.

¹¹ CASTLES, S. i DAVIDSON, A., *Citizenship and Migration: Globalisation and the Politics of Belonging*. MacMillan. Londres, 2000; i ZAPATA, R., *Multiculturalidad e inmigración*. Síntesis. Madrid, 2004.

El futur del model social europeu està lligat a l'impuls que es doni a l'europeïtzació de les polítiques socials

materials prenen força, els paradigmes del benestar entren en crisi, l'hegemonia de l'individualisme creix i la incertesa esdevé l'horitzó de futur.¹² En aquest escenari, el que acaba estant en joc no és una qüestió simplement institucional sinó el mateix disseny de la societat.

Tot aquest conjunt de dimensions de canvi interactuen entre elles i encara que són presents a tots els països europeus, es manifesten amb intensitats i impactes diferents en relació a cada context. I no només això, sinó malgrat que els problemes siguin comuns, les respostes tendeixen a dependre del tipus d'Estat del Benestar de cada país.

El model social europeu presenta tot un seguit de trets comuns, però alhora unes evidents pautes de diversitat interna. Podem diferenciar-lo d'altres, però està lluny de ser una realitat uniforme. A Europa no hi ha un sol tipus d'Estat del Benestar, sinó diversos, amb estructures i dinàmiques diferents, conseqüència de la història i de la trajectòria socioeconòmica, política i cultural específica de cada estat nació. Una diversitat que en el nou escenari de processos de canvi s'està mostrant força persistent. Així, es pot afirmar que la transformació postindustrial està essent institucionalment dependent de les distintes trajectòries. Els diferents models de règims de benestar

estan exercint un enorme efecte sobre el tipus d'estratègies d'adaptació que s'estan seguint, incloses les polítiques de reforma dels estats del benestar. Per exemple, diversos estudis han mostrat que els retalls en polítiques socials són més fàcils en els estats del benestar liberals que en els socialdemòcrates i que en un marc estructural de transformacions dels mercats de treball i de les famílies, models familistes i dualitzadors com el de l'Estat espanyol tenen especials dificultats.¹³

Aquesta diversitat no es contradiu amb l'existència de la Unió Europea (UE). Com és sabut, el seu procés de construcció ha girat a l'entorn de l'objectiu hegemònic de construir un mercat interior comú i de la voluntat dels estats membres de no perdre el control del procés. Les conseqüències han estat fortes i no precisament positives: des de l'anomenat «dèficit democràtic», fins al poc desenvolupament de la dimensió social, condicionada per la lògica mercantil i monetària dominant –els requisits de Maastricht en són un clar exemple.

L'aplicació del principi de subsidiarietat i l'adopció només d'acords de mínims –tot i això, amb grans dificultats i amb països que en queden al marge– han configurat

12 ADELANTADO, J. (coord.), *Cambios en el Estado del Bienestar*. Icaria. Barcelona, 2000.

13 ESPING-ANDERSEN, G., *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press. Cambridge, 1990; ESPING-ANDERSEN, G., *The Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford University Press. Oxford, 1999; PIERSON, P. (ed.), *The New Politics of the Welfare State*. Oxford University Press. Oxford, 2001; i SABATER, J., «The Social Welfare Regimes in Europe» a LITTELECHILD, B.; ERATH, P. i KELLER, J. (eds.), *De – and Reconstruction in European Social Work*. ISIS. Eichstätt, 2005.

Ens cal un règim de benestar menys estatalista, però per això cal una societat civil més activa i democràtica en les seves estructures i millor articulada amb els diferents nivells de govern

una ciutadania social limitada i asimètrica: tots som ciutadans de la UE, però els nostres drets socials són molt desiguals. A més, les polítiques d'estabilitat i d'implantació de l'euro han tingut greus efectes entre les classes populars i qüestions clau com la immigració es formulen només des d'una perspectiva policial. Aquesta feblesa condiciona notablement l'objectiu d'impulsar un model social europeu renovat, especialment en temps de globalització, i contribueix a allunyar els ciutadans del projecte europeu. Tanmateix, també és cert que malgrat les seves insuficiències, les polítiques socials de la UE han contribuït a proporcionar recursos i a incloure nous temes en l'agenda política a països amb règims de benestar tardans com el nostre; han generat una certa dimensió supranacional necessària per a problemes cada cop més globals i, si més no en alguns àmbits, han obligat a articulacions multinivell. D'aquí que es pugui afirmar que tot i algunes passes enrere que s'han donat en els últims temps i el biaix neoliberal de certes decisions, les polítiques socials europees continuen essent la base de l'única resposta en clau progressista realment existent al model de mercats desregulats.¹⁴

En gran mesura, el futur del model social europeu està lligat a l'impuls que es doni a l'uropeïtzació de les políti-

ques socials –la mateixa UE en depèn. Una Europa més democràtica i més social, una Europa més dels pobles i de les persones és una de les condicions necessàries per articular una alternativa al capitalisme global sense controls. Ha de ser i pot ser la base per recuperar i impulsar la noció de la res pública, de la solidaritat, de la lluita contra les injustícies i l'exclusió. Dependrà de les polítiques que es facin i aquestes de la nostra capacitat com a ciutadans i com a nacions de construir alternatives i canviar correlacions de forces. Les properes eleccions europees de juny de 2009 en són una nova oportunitat –encara que petita, reconeguem-ho.

Futurs incerts

El futur de l'Europa Social no pot ser més que incert, entre d'altres coses perquè la incertesa és un dels components de l'esperit de l'època. Però també perquè ni tan sols tenim un diagnòstic clar. Com hem vist, no hi ha consens polític ni acadèmic sobre les causes dels problemes dels estats del benestar clàssics. I, per tant, molt menys n'hi haurà sobre els camins a seguir.

Al llarg de les pàgines anteriors hem anat apuntant algunes línies d'acció fonamental: calen noves polítiques socials que no confonguin la flexibilitat amb la desregulació; que combinin la inversió en productivitat i en protecció social; que maximitzin l'ocupació de les dones; que

¹⁴ ADELANTADO, J. i GOMÀ, R., «Las políticas sociales: entre el Estado del Bienestar y el capitalismo global» a MORATA, F. (ed.), *Políticas públicas en la Unión Europea*. Ariel. Barcelona, 2000; i BECK, U., *Reinventar Europa: una visió cosmopolita*. CCCB. Barcelona, 2006.

Els sistema educatiu és fonamental per ser competitius i lluitar contra les desigualtats en una societat on el capital cultural i humà és més decisiu en els processos d'inclusió i exclusió

democratitzin les oportunitats vitals perquè cada cop sigui més irrellevant on s'ha nascut i si s'és dona o home; que minimitzin els nous riscos socials; que permetin flexibilitzar els cicles de vida, desfamiliaritzar –en el sentit que no sigui l'únic recurs– i alhora capacitar les famílies per poder fer front de manera més efectiva a les seves necessitats; que impulsin la lluita contra les desigualtats de gènere; que es fonamentin en el diàleg social i en la participació; i que fins i tot es replantegin el tabú de la pressió fiscal, que no temin ser expansives.

Analitzar cadascuna d'aquestes propostes requeriria molt més espai del què disposem. Per tant, en aquest article només podem apuntar-les. Però hi ha unes quantes dimensions que voldria subratllar com a cloenda –que no com a conclusions–:

a) Ja ho dèiem al principi del text, ens cal un nou pacte social, però aquest ja no podrà ser només entre capital i treball, perquè els eixos de desigualtat s'han ampliat i els moviments socials, diversificat. En tot cas, hi ha força unanimitat en què cal donar un major protagonisme a la societat civil, avançar cap a un pluralisme del benestar. El problema és que aquest s'entén de manera molt diferent segons les opcions ideològiques i si l'Estat no continua essent el responsable de la gestió dels problemes socials podem retrocedir cap a noves formes de beneficència. A més, caldria impulsar una renovació de la societat civil i de les seves re-

lacions amb els poders públics. L'anomenat tercer sector és molt divers i, en general i segons els casos pot representar avantatges –des de la flexibilitat a la seva capacitat d'innovació; des del pluralisme al seu important paper a l'hora de generar capital social–, però també problemes: heterogeneïtat, fragmentació, manca de coordinació, voluntarisme, cobertura variable i incompleta... D'altra banda, sovint des de l'administració pública s'ha traspasat a les organitzacions sense afany de lucre l'oferta de serveis i el desenvolupament de programes d'acció social, però només per reduir costos i, fins i tot, per desresponsabilitzar-se i aquest, de cap de les maneres, pot ser el camí. En resum, el paper de l'economia i de la iniciativa socials ha de ser més important en el futur. Ens cal un règim de benestar menys estatalista, però per això cal una societat civil més activa i democràtica en les seves estructures i millor articulada amb els distints nivells de govern. I sobretot cal que això no signifiqui un retrocés en la garantia dels drets socials. La societat del benestar només pot ser una alternativa de progrés si l'Estat continua essent l'eix vertebrador com a encarnació de la responsabilitat pública i de la sobirania popular.

b) Una de les qüestions clau és la intervenció pública sobre les condicions socials de la productivitat i la reforma de les polítiques laborals i d'ocupació. Per un costat, encara que no s'ha de pensar que resoldria tots

El futur de l'Europa social no pot ser més que incert, entre d'altres coses perquè la incertesa és un dels components de l'esperit de l'època

els problemes, la millora dels sistemes educatius resulta fonamental no només per ser més competitiu sinó també per lluitar contra les desigualtats en una societat postindustrial en la qual el capital cultural i humà serà cada cop més decisiu en els processos d'inclusió i exclusió; per l'altre, en relació als mercats de treball, cal acabar amb la lògica passiva que caracteritzava l'Estat del Benestar clàssic, desenvolupant polítiques actives d'ocupació i alhora nous règims de relacions laborals capaços de combinar flexibilització amb la garantia de protecció social. I si parlem del cas específic de l'Estat espanyol, resulta necessari invertir molt més en recerca per al desenvolupament i en formació –sense estar canviant el sistema constantment– i reduir substancialment la temporalitat. Però tot plegat s'hauria de situar en un profund replantejament del nostre model de creixement: convertir-nos en el Miami d'Europa no és la millor perspectiva de futur.

c) Com ja hem argumentat anteriorment, els canvis en les estructures demogràfiques i familiars i en les relacions de gènere són altres dels factors fonamentals que obliguen a redefinir les polítiques socials, especialment en models d'Estat del Benestar com el mediterrani. Per tant, no només és imprescindible arribar a acords i fer les reformes que calgui per garantir el sistema públic de pensions –la qual cosa pot incloure des de la flexibilització dels cicles de vida fins a replantejar la lògica

contributiva, assegurant una pensió bàsica per a tothom, hagi cotitzat o no, com fan alguns països escandinaus–, sinó també prendre's seriosament els problemes d'autonomia que provoca el creixent envelliment de la població i estimular la fecunditat amb la provisió de serveis públics per a les famílies i mesures efectives que permetin conciliar la vida familiar i la laboral, entre d'altres iniciatives, sense oblidar els problemes relacionats amb l'habitatge, l'atur i la precarietat laboral. En aquest línia, l'actual Llei de la dependència resulta clarament insuficient: cal redissenyar-la, administrar-la millor i, sobretot, dotar-la de més recursos.

d) El futur del model social europeu també passa per saber gestionar la diversitat, en el sentit ampli del terme. Però el reconeixement del dret a la diferència no pot ser una excusa ni un obstacle per desenvolupar polítiques de caràcter universalista i redistributiu. En clau catalana i espanyola, l'enorme i ràpid creixement de la immigració constitueix un repte afegit d'una importància cabdal i no acabem de tenir els instruments adequats, ni un veritable model d'acomodació.

e) Defensar la necessitat de l'Estat com hem fet al llarg de l'article, no vol dir que aquest no estigui canviant ja i que no calgui renovar-lo. L'Estat del segle XXI, ens agradi o no, cada cop és més diferent del que va presidir la modernitat. Però és que a més, s'imposa la

No és una qüestió tècnica, sinó de valors, de política. La pregunta continua essent quin model de societat volem. Una antiga pregunta per a una nova societat

necessitat de reformar-lo en una línia de major transparència i visibilitat social, d'eficiència administrativa –sense que això signifiqui mercantilitzar– i de configurar nous espais deliberatius i participatius.

- f) Les noves polítiques socials han d'anar més enllà de l'estat nació, han de ser capaces de respondre a la nova lògica »glocal« que cada cop més presideix la nostra realitat. Això significa que hem d'anar cap iniciatives transnacionals, però també que hem de descentralitzar les decisions i les implementacions. La globalització dels drets ha d'anar acompanyada del federalisme del benestar i d'una major participació de la ciutadania.
- g) En el fons, el que continua havent-hi és un debat d'idees. El problema és que molts dels referents dels quals partim no ens acaben de servir, perquè la realitat cada cop és més diferent. Hem de repensar què signifiquen conceptes com igualtat, solidaritat, identitat o necessitat en la nova societat postindustrial. No és una qüestió tècnica la que està en joc, sinó que torna a ser, si és que ho ha deixat mai de ser, una qüestió de valors, de política, en el sentit fort de la paraula. La pregunta continua essent quin model de societat volem. Una antiga pregunta per a una nova societat. |

+ INFO

Articles

ESPING-ANDERSEN, G., «La política familiar y la nueva demografía» a *Información Comercial Española*. Número 815. Pàgines 45-60. Madrid, 2004.

Llibres

ADELANTADO, J. (coord.), *Cambios en el Estado del Bienestar*. Icaria. Barcelona, 2000.

ADELANTADO, J. i GOMÀ, R., «Las políticas sociales: entre el Estado del Bienestar y el capitalismo global» a MORATA, F. (ed.), *Políticas públicas en la Unión Europea*. Ariel. Barcelona, 2000.

BAUMAN, Z., *Globalització. Les conseqüències humanes*. Pòrtic – UOC. Barcelona, 2001.

BAUMAN, Z., *Modernidad Líquida*. FCE. Mèxic, 2004.

BECK, U., *La sociedad del riesgo*. Paidós. Barcelona, 1998.

BECK, U., *Reinventar Europa: una visió cosmopolita*. CCCB. Barcelona, 2006.

BECK, U., *¿Qué es la globalización?*. Paidós. Barcelona, 2007.

CARNOY, M., *El trabajo flexible en la era de la información*. Alianza. Madrid, 2001.

CASTELLS, M., *La Era de la Información: Economía, sociedad y cultura*. Alianza. Madrid, 1998.

CASTLES, S. i **DAVIDSON, A.**, *Citizenship and Migration: Globalisation and the Politics of Belonging*. MacMillan. Londres, 2000.

ESPING-ANDERSEN, G., *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press. Cambridge, 1990.

ESPING-ANDERSEN, G., *The Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford University Press. Oxford, 1999.

ESPING-ANDERSEN, G. (ed.), *Why we need a new Welfare State*. Oxford University Press. Oxford, 2002.

ESPING-ANDERSEN, G., «Welfare states in the 21st Century» a **PIERSON, C.** i **CASTLES, F.** (eds.): *The Welfare State Reader*. Polity Press. Cambridge, 2006.

ESPING-ANDERSEN, G., «Rethinking the welfare state» a **PIERCE, N.** i **MARGO, J.** (eds.): *Politics for a New generation*. Palgrave – Macmillan. Hampshire, 2007.

ESPING-ANDERSEN, G., *Families and the Revolution in Women's Roles*. DCPIS – UPF. Barcelona, 2008.

HELD, D., **MCGREW, A.**, **GOLDBLATT, D.** i **PERRATON, J.**, *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Polity. Oxford, 2006.

HELD, D. i **MCGREW, A.** (eds.), *Globalization Theory: Approaches and Controversies*. Polity Press. Cambridge, 2007.

PIERSON, P. (ed.), *The New Politics of the Welfare State*. Oxford University Press. Oxford, 2001.

SABATER, J., «The Social Welfare Regimes in Europe» a **LITTELECHILD, B.**; **ERATH, P.** i **KELLER, J.** (eds.), *De – and Reconstruction in European Social Work*. ISIS. Eichstätt, 2005.

SYKES, R., **PALIER, B.** i **PRIOR, P.M.** (eds), *Globalization and European Welfare States*. Palgrave. Londres, 2001.

TAYLOR-GOOPY, P. (ed.), *New Risks, New Welfare: The transformation of European Welfare State*. Oxford University Press. Oxford, 2004.

ZAPATA, R., *Multiculturalidad e inmigración*. Síntesis. Madrid, 2004.